

bningar företrädesvis-

en till ändamål som
n. År 1993 lyckades
rtala akademien att
tdelningen efter de
ademiska forskare,
starkt föråldrad for-
rier. 1995 års utdel-
syn och objektivitet
gen av föreliggande
ng, något som san-

Staten och "sodomiten" - tystnaden kring homosexuella handlingar i 1600- och 1700-talets Sverige

Jonas Liliequist

Under senmedeltiden och början av nya tiden framträdde en ny gestalt i Europa - sodomiten. Sodomiten var nästan alltid en man som anklagades för att ha haft sex med en annan man eller med en pojke. Men begreppet sodomi innefattade i bredare mening alla sexuella handlingar mellan personer av samma kön liksom samlag mellan man och kvinna på sätt som stred mot sexualitetens postulerade fortplantningssyfte liksom sexuellt umgänge med djur.¹ Följande undersökning har avgränsats till den förstnämnda betydelsen. Med sodomi och homosexuella handlingar avses, om inte annat anges, sex mellan personer av manligt kön.

Med början i italienska städer inleddes under renässansen med växlande stränghet omfattande rättsliga kampanjer mot sodomiter både i nuvarande Italien och Spanien. Processerna kulminerade på 1400- och 1500-talet i södra Europa.² Vid 1700-talets början pågick intensiva kampanjer också längre norrut, i Holland och England. Rättsprocesserna i Holland antog närmast epidemiska former och saknar motstycke i norra Europa. Under tre år från 1730-32 lagsöktes ca 300 och avrättades omkring sjuttio män och ynglingar för homosexuella handlingar.³

I det medeltida Sverige var homosexuella handlingar endast straffbelagda i kyrklig rätt.⁴ Äldre Västgötagen stadgade böter för den som beskyllde en man för att ha låtit en annan man "driva otukt" med sig, men det var först i 1608 års appendix till landslagen som homosexuella handlingar i sig kom att straffbeläggas enligt världslig rätt.⁵ Grunden för de världsliga straffanspråken utgjordes av ordalydelsen i Tredje Moseboken, kapitel 20, vers 13: "Du skalt icke liggia när drängar såsom när enno qvinno. ty det är een styggelse: och the skola båda dödhen dö, theas blodh ware öfwer them." Trots den uttryckta kriminaliseringen är endast ett tjugotal rättsfall kända från 1600- och 1700-talen och i den nya lagen 1734 saknas föreskrifter helt. Detta framstår som så mycket märkligare mot bakgrund av den intensiva uppmärksamhet som rådde kring tidelagsbrottet i 1600- och 1700-talets Sverige, en uppmärksamhet som i sin tur tycks ha saknat motsvarighet på kontinenten.⁷

Hur ska man förklara de fåtaliga rättsfallen och det till synes bristande rättsliga intresset för sodomi i Sverige?

Homosexuella handlingar och 1734 års lag

Den finske rättssociologen Per-Olof Träskman har föreslagit att orsaken till att homosexuella handlingar inte nämns i 1734 års lag var att sådana handlingar inte betraktades som särskilt farliga.⁸ Lagen gav enligt Träskman uttryck för en pragmatisk inställning till sexualiteten som endast straffbelade handlingar som kunde leda till en avkomma vars föräldrar inte kunde förenas i äktenskap. Det vill säga att det i första hand inte var föreställningar om handlingens syndiga eller onaturliga karaktär som låg till grund för straffanspråken, utan mer krasst materiella och praktiska besvär som förorsakades samhället av en oönskad avkomma. Homosexuella handlingar kunde inte leda till någon avkomma alls och föll därmed ur bilden. Tidelag ansågs däremot kunna resultera i en avkomma vars rätta natur dessutom var svår att bestämma. Tidelag betraktades följaktligen som en farlig handling medan homosexuella handlingar framstod som oskyldiga. Resonemanget förefaller rationellt, kanske allt för rationellt, skyndar sig Träskman att tillägga och verkar beredd att ta tillbaka sitt påstående. Det hade varit klokt, eftersom lagens tystnad kring homosexuella handlingar inte alls syftade till en avkriminalisering. Även efter införandet av den nya lagen 1734 dömdes personer till hårda straff för homosexuella handlingar. År 1761 dömdes till exempel drängen Arvid Arvidsson till döden för försök att utöva "sodomiteri" med flera personer. Göta hovrätt ändrade straffet till 2 år på fästning och förvisning för all framtid från den ort där brotten hade begåtts. Bägge instanserna åberopade 10 kapitlet Missgärningabalken som föreskrev straff för tidelag.⁹ Sådana analogitolkningar av straffbud var fullt legitima under 1700-talet och hörde till de tysta förutsättningar som lagen vilade på.

Träskman övervärderar den pragmatiska inställningen till sexualiteten. De hårda straffen för tidelag motiverades långt in på 1600-talet som nödvändiga för att avvärja Guds vrede över landet, och på 1700-talet fortsatte överheten att oro sig över "den vederstyggliga tidelagssyndens" utbredelse. Syndabegreppet var centralt för tidelagsbrottet.¹⁰ 1734 års lag var i själva verket i stor utsträckning en kodifiering av 1600-talets rättspraxis med en utvidgad kriminalisering och ett utökat ansvar för sexuella handlingar i jämförelse med den medeltida lagen. I förhållande till 1500-talets rättsskipning kan man snarare tala om en utveckling bort från en mer pragmatisk ståndpunkt och mot ett ökat inflytande för det teologiska syndabegreppet med dess betoning av att alla sexuella handlingar som inte företogs inom äktenskapets ram i syfte att avla barn, var syndiga och i princip straffbara.¹¹ Ur ett sådant perspektiv framstod inte homosexuella handlingars oförmåga att leda till avkomma som oproblematisk, utan tvärtom som extra straffvärd eftersom detta stod i strid med sexualitetens naturliga fortplantningssyfte. Följaktligen betraktades även "Onans synd", det vill säga avbrutet samlag i preventivt syfte, och masturbation som straffbara handlingar i 1600- och 1700-talets rättspraxis

slagit att orsaken till var att sådana handlingar enligt Träskman uti endast straffbelades och därmed kunde föras till grund för straff- och förorsakades handlingar kunde inte Tidslag ansågs däremot var svår att lig handling medan onemanget förefaller att tillägga och varit klokt, eftersom syftade till en avkri- 34 dömdes personer dömdes till exempel a "sodomiteri" med fästning och förvis- 3. Bägge instanserna av straff för tidlag.⁹ under 1700-talet och

till sexualiteten. De let som nödvändiga fortsatte överheten utbredelse. Syndavar i själva verket i is med en utvidgad dlingar i jämförelse tsskipning kan man isk ståndpunkt och det med dess beto- n äktenskapets ram " Ur ett sådant per- äga att leda till av- vörd eftersom detta te. Följaktligen be- g i preventivt syfte, 700-talets rättspraxis

trots avsaknad av lagparagrafer.¹² Det är också möjligt att homosexuella handlingar av rent pragmatiska skäl kom att uppfattats som ett hot mot samhället. I agitationen mot sodomi i 1400-talets italienska städer utpekades homosexuella relationer som orsak till befolkningsstagnation och samhällskris. Prostituerade rekryterades för att vända intresset från pojkar till kvinnor och öka fruktsamheten.¹³ I 1700-talets Sverige oroade man sig också över en befarad folkminskning och Göta hovrätts vicepresident Henrik Hammarberg, beklagade sig i ett memorial till 1740/41 års riksdag över den "onanitiska styggelsen" som innebar att människor dödades "förr än de fått liv".¹⁴ Det finns inga belägg för att farhågorna om folkminskningen påverkade lagstiftarens hållning till homosexuella handlingar, debatten kom igång på allvar först på 1740-talet när den nya lagen redan var skriven och införd. Men den merkantilistiska befolkningsdiskussionen bildar bakgrund till den ökade problematiseringen av homosexualitet och onani som blir så tydlig under 1800-talet.¹⁵

Från avskräckning till tystnadspolitik

Vilka skäl låg då bakom tystnaden i 1734 års lag? Historiskt sett var det bäddat för att den nya lagen skulle innehålla en paragraf om homosexuella handlingar. Stadganden om sodomitisk synd fanns med i Karl IX:s och adelns lagförslag från tidigt 1600-tal liksom i appendixet till landslagen 1608 och i krigs och sjöartiklarna från 1683 och 1685, men inte i något av den senare lagkommissionens förslag från 1696 och framåt.¹⁶ I den kungliga stadsfästelsen av den nya lagen heter det bara att några besynnerliga mål, "som sällan förefalla" har utelämnats "efter noga övervägande".¹⁷ Men en diskussion i lagkommissionen 1699 ger en uppfattning om vari dessa överväganden har bestått. Landshövdingen i Gävle yrkade på att man borde införa en passus om sodomitiska synder varav det fanns "trenne slag". Lagkommissionens ordförande avböjde med hänvisning att detta hörde domaren till, och "att införa om de flere sodomitiske synder, synes ingalunda rådeligt, utan bättre att förtiga som okunnige, och finna de väl sitt straff om det händer så illa att de begås".¹⁸ Här framgår i själva verket strategin bakom utelämnandet i 1734 års lag i ett nötskal. Sodomi skulle även i fortsättningen straffas men folk i allmänhet skulle så långt som möjligt hållas ovetande om denna synd. Denna politik var egentligen inte ny. Redan i kyrkolagen av år 1686 uppmanas prästerskapet att inte "namngiva och beteckna några stumma och hos oss i gemen obekanta synder, vidskepelse och missbruk, vilkas omrörande mera länder till förargelse än förbättring".¹⁹

Omsvängningen märks tydligt i hur straffen för sodomi verkställdes och utformades. Under större delen av 1600-talet tillämpades avskräckningsprincipen. Sodomiter straffades andra till skräck och varnagel. Sextonårige drängen Olof Nilsson som våldtagit en åttaårig pojke under knivhot, dömdes

1629 att kastas levande på elden.²⁰ Två kyrkoherdedrängar i Töfsala dömdes 1665 av Åbo hovrätt att rättas med yxa och brännas på bål i den socken där den sodomitiska synden hade förövats.²¹ Så sent som 1680 verkställdes offentlig halshuggning och bålbränning av en ung dräng från Älvdalens härad i Värmland som legat när en nioårig pojke "såsom...en kvinna".²² Offentliga kroppstraff och uppenbar kyrkoplikt utdömdes också under denna tid.²³ In på det nya seklet frångicks de offentliga straffen alltmer. Den nya principen slogs fast i ett kungligt brev till Svea hovrätt 1713 som stadgade skarpt risslitande i ett stängt rum, hemlig absolution i sakristian och tre års arbete i Marstrand för försök till sodomi, allt för att undvika "förargelse".²⁴ Landsförvisning utdömdes i flera fall under 1700-talet.²⁵ Rättegångar hölls bakom lyckta dörrar. När kapten Johan von Hoen skulle rannsakas efter anklagelser från ett stort antal soldater vidtogs alla tänkbara försiktighetsmått för att hålla såväl förhören som arresteringarna hemliga. De arresterade förhördes, hölls fängslade och straffades i lokalerna på Stockholms södra förstads stadshus. Istället för gatlopp som var det föreskrivna kroppsstraffet för soldater, fick de dömda sitta i en till tre veckor på vatten och bröd i arrestokalerna innan de skriftades enskilt i sakristian i Maria Magdalena kyrka. Kaptenen dömdes till döden men benådades till fyra veckors fängelse på vatten och bröd - vilket var gränsen för vad man ansågs kunna uthärda utan fara för livet - och därefter enskild skrift och landsförvisning. De dömda soldaterna fick dock återvända till sina rotebönder på grund av svårigheten för dessa att skaffa ersättare. Den nya politiken innebar inte att straffen lindrades men väl att de hölls hemliga. År 1734 dömdes två fångar på Marstrands fästning till döden för sodomi och året därpå ytterligare två för samma brott. För att inte väcka uppmärksamhet, eftersom "den begången synden uti vårt rike är stum och okunnig" skulle avrättningarna ske i tysthet tidigt på morgonen utan kungörelse i förväg, och kropparna skulle inte brännas utan istället grävas ned på rätteplatsen.²⁶ Straffets utformning var direkt hämtade från Svea hovrätts förslag till åtgärder för tadelagssyndens utrotande som lämnats till Kungl. Maj:t året innan.²⁷

Orsaken till denna omsvängning står att söka i flera olika faktorer. Den direkta motiveringen bakom den så kallade tystnadspolitik²⁸ var att sodomitiska handlingar var sällan förekommande och att detta till stor del berodde på att människor var okunniga om denna möjlighet. Så snart synden blev känd skulle detta väcka lusta hos en del eller som kommissorialrätten över kapten Hoen och hans soldater motiverar sitt straffval "på det denne vederstyggelige gärning intet må bliva allt för mycket ryktbar och förorsaka förargelse samt hos mången uppväcka köttslig lusta och åstundan till sådan onaturlig och skändlig synd".²⁹ Detta var en åsikt som växt fram i direkt anslutning till erfarenheten från de allt vanligare tadelagsprocesserna i Sverige. Trots avskräckande straff tycktes det inte finnas någon ände på denna vederstyggliga

ngar i Töfsala dömdes
bål i den socken där
1680 verkställdes of-
från Älvdalens härad
i kvinna".²² Offentliga
under denna tid.²³ In-
er. Den nya principen
stadgade skarpt risslit-
h tre års arbete i Mar-
rgelse".²⁴ Landsförvis-
ar hölls bakom lyckta
efter anklagelser från
hetsmått för att hålla
erade förhördes, hölls
dra förstads stadshus.
et för soldater, fick de
restokalerna innan de
Kaptenen dömdes till
ten och bröd - vilket
a för livet - och däreft-
terna fick dock åter-
dessa att skaffa ersät-
s men väl att de hölls
istning till döden för
tt. För att inte väcka
vårt rike är stum och
orgonen utan kungö-
istället grävas ned på
rån Svea hovrätts för-
anats till Kungl. Maj:t

a olika faktorer. Den
ken²⁸ var att sodomiti-
ll stor del berodde på
art synden blev känd
ialrätten över kaptен
denne vederstygglige
rsaka förargelse samt
sådan onaturlig och
direkt anslutning till
i Sverige. Trots av-
denna vederstyggliga

synd och överheten blev under slutet av 1600-talet allt mer övertygad om att den offentliga uppståndelsen kring rättegångar och avrättningar snarare bi-
drog till att öka antalet processer. Erfarenheten från utlandet spelade också
en roll. 1700-talets främste svenske jurist, David Nehrman-Ehrenstråle, skri-
ver i mitten av 1700-talet i en kommentar till 1734 års lag att erfarenheten från
andra riken hade givit vid handen att oförsiktiga undersökningar om veder-
styggliga förut nästan obekanta brott föranlett att desamma tagit överhan-
den.³⁰ Det är troligt såsom Silverstolpe föreslår, att det var processerna i
Holland som föresvävade Nehrman.³¹ Dessa fick stor uppmärksamhet och
tryckta pamfletter och skillingtryck om rättegångarna gavs ut både i Holland
och England. Samtidigt påminner Nehrman kommentar nästan ordagrant
om riksdrotsen Per Brahes varningar i rådet i begynnelsen av de stora
trolldomsprocesserna 1669.³² Brahes åsikt fick då inget gehör men den erfa-
renhet av epidemiska massprocesser som trolldomsprocesserna utgjorde får
också antagligen räknas in i bilden.

Hur tolka rättsmaterialet?

Var de fåtaliga rättsfallen ett resultat av den förda tystnadspolitiken? Dan-
mark utgör ett parallellfall. I Danmark infördes en paragraf om otukt mot
naturen i den nya lagen från 1683, men tystnadspolitiken drevs med stor
konsekvens och rättsfallen var ännu färre än i Sverige.³³ I 1500- och 1600-
talets England å andra sidan, gavs enskilda rättsfall stor publicitet och bilden
av sodomiten som den grävsta av syndare spreds i pamfletter, sånger och
pjäser utan att detta ledde till mer än spridda rättegångar.³⁴ Likaså tycks bränn-
märkning av sodomi ha varit ett vanligt tema i prästernas predikningar och
offentliga förmaningar i New England men rättsfallen var ändå få.³⁵

Rättsprocessernas förutsättningar var naturligtvis komplexa. Den officiella
uppmärksamheten och offentligheten utgjorde bara en aspekt. Viljan och
förmågan hos överheten att driva en rättskampanj skiftade liksom det folk-
liga gensvaret. De holländska myndigheternas agerande på 1730-talet ut-
gjorde i detta avseende en motpol till de svenska och danska. Angivare utlo-
vades belöningar och de som höll inne med information hotades med straff.
Tortyr användes för att pressa fram bekännelser och angivelser av medskyldiga
och lokala domare tycks ha uppträtt som aktiva "sodomitjägare".³⁶ Men även
en rättskampanj igångsatt av överheten är beroende av den folkliga bered-
skapen och viljan att ange, något som i sin tur kan ledas tillbaka till i vilken
grad och på vilket sätt handlingen var problematiserad i den folkliga kultu-
ren. När det gäller de holländska massprocesserna har man pekat på den
allmänna kris som det holländska samhällslivet och ekonomin befann sig i,
och som allmänt skyldes på sedernas fördärv och skadligt utländskt infly-
tande. I ett klimat av växande intolerans med pogromer mot zigenare och
polisiära kampanjer mot prostitution och sedeslöshet, växte bilden fram av

ett hemligt nätverk av sodomiter som hotade moralen och hela nationen med sina gudlösa handlingar.

Bilden av den gudlöse sodomiten, förknippad med kätteri och trolldom och vars handlingar hotade att dra Guds hämnd över landet, var spridd och välkänd också i 1500- och 1600-talets England, men enligt Alan Bray kom den sällan att förknippas med konkreta handlingar i vardagslivet. Distansen var helt enkelt för stor mellan den närmast monstruösa bilden av sodomiten och det vardagliga sammanhang där homosexuella handlingar begicks. Detta var orsaken till att rättsfallen var så få. Med stöd av litterära notiser, uppgifter från rättsfallen och demografiska och sociala förhållanden, argumenterar Bray nämligen för att homosexuella relationer i själva verket var vanligt förekommande och i det närmaste institutionaliserade, dock inte i form av en speciell subkultur - någon sådan utvecklades inte förrän i det tidiga 1700-talets London. Istället var det inom ramen för det patriarkala hushållet i stad och på land, som homosexuella relationer frodades.³⁷ Husbonden kunde i skydd av den patriarkala maktstrukturen exploatera såväl sina drängar som pigor sexuellt, utan att samhället reagerade annat än när den sociala ordningen hotades. Samma patriarkalism hindrade också drängen från att ifrågasätta och problematisera handlingen. Detta mönster var också etablerat i universitets- och skolvärlden och mellan tjänstefolken i ett hushåll - mellan äldre och yngre, överordnade och underordnade. Till detta bidrog de sena giftermålsåldrarna som innebar att unga människor förväntades vara avhållsamma under många år, och vanan att män delade säng. Dessutom fanns det en mer eller mindre institutionaliserad pojkprostitution i anslutning till teaterlivet i London.

Att allt detta kunde fortgå utan fler rättsfall och trots den extremt negativa bilden av sodomiten som förmedlades via pamfletter och officiell propaganda, hade enligt Bray inget med tolerans att göra utan med oförmågan och oviljan, både hos utövarna och omgivningen, att koppla det vardagliga homosexuella beteendet till sodomibegreppet.³⁸ Distansen mellan vardagliga handlingar och bilden av sodomiten förstärktes enligt Brays tolkning av en i grunden oreflekterad, förmodern inställning till sexualiteten. Sexualitet upptog inte den självklara plats i den personliga självuppfattningen som vi är vana vid idag. Utanför ett omedelbart praktiskt-sexuellt sammanhang fanns det liten anledning för en person att fundera över sitt sexuella beteende. Homosexuella handlingar hölls på distans som tillfälliga och odefinierade, utan att kopplas till personliga egenskaper och begrepp som sodomi. Det var endast när den vardagliga ramen överskreds och den lokala ordningen hotades av skandal som distansen bröts och saken angavs inför rätta; till exempel vid våldtäkt eller när någon gått för långt i sina närmanden mot en ointresserad person som stod utanför den patriarkala hushållssfären. Men också då framgår det enligt Bray, hur svårt vittnen hade att inse att det de hade bevitt-

en och hela nationen
 i kätteri och trolldom
 landet, var spridd och
 enligt Alan Bray kom
 vardagslivet. Distan-
 i bilden av sodomiten
 dlingar begicks. Detta
 tråra notiser, uppgifter
 en, argumenterar Bray
 t var vanligt förekom-
 e i form av en speciell
 tidiga 1700-talets Lon-
 shället i stad och på
 den kunde i skydd av
 ingar som pigor sexu-
 ciala ordningen hota-
 ån att ifrågasätta och
 tablerat i universitets-
 l - mellan äldre och
 og de sena giftermåls-
 vara avhållsamma un-
 om fanns det en mer
 tning till teaterlivet i
 den extremt negativa
 och officiell propa-
 med oförmågan och
 la det vardagliga ho-
 en mellan vardagliga
 Brays tolkning av en i
 teten. Sexualitet upp-
 fattningen som vi är
 it sammanhang fanns
 tt sexuella beteende.
 ga och odefinierade,
 som sodomi. Det var
 kala ordningen hota-
 för rätta; till exempel
 den mot en ointresse-
 faren. Men också då
 tt det de hade bevitt-

nat något som hade med sodomi att göra. Vittnen kunde ha gjort iakttagelser länge tillbaka utan att tala om det för någon. Det var först när man hörde andra omtala liknande händelser som den egna iakttagelsen fick en precis och allvarlig innebörd. Även den anklagade saknade ibland uppenbarligen helt insikt om hur allvarligt hans beteende kunde bedömas. Den omfattande homosexuella aktiviteten hade alltså inte sin grund i någon subkultur eller en allmän tolerans, utan i hushållets patriarkala maktstruktur och en oför- måga eller ovilja att inom dessa ramar betrakta homosexuella handlingar som något annat än tillfälliga och ospecificerade. Detta ändrades först i början av 1700-talet när homosexuella handlingar kom att förknippas med en sub- kultur av feminiserade män som uteslutande var intresserade av andra män.

Bray's analys är originell och infallsrik just därför att den folkliga problematiseringen sätts i centrum, men samtidigt visar den också på svårig- heten att tolka ett magert rättsmaterial. Några avgörande belägg för att homo- sexuella relationer verkligen var så vanliga inom hushållen som påstås är naturligtvis svåra att peka på.

De svenska sodomimålen

Bray's analys lämpar sig väl för en jämförelse med Sverige. De fåtaliga rätts- fallen i 1600- och 1700-talets Sverige påminner om situationen i England hundra år tidigare. Rättsfallen var spridda över landet och ger inte något stöd för att det skulle ha funnits en utvecklad subkultur i städerna. Av de tjugo kända rättsfallen som rörde manlig homosexualitet, kom endast tre från Stock- holm varav ett rörde en våldtäkt. Resten av de angivna målen rannsakades och dömdes av tingsrätter på landsbygden. De litterära beläggen från denna tid inskränker sig till privata dagboksnotiser med antydningar om homo- sexualitet i kretsarna kring hovet. Den franske revolutionsgeneralen och sedermera sydamerikanske frihetshjälten Fransisco de Miranda har efterlämnat en dagbok som fördes under en resa i Sverige 1787. Efter ett möte i Stock- holm med hertiginnan av Södermanland, det vill säga Hedvig Elisabeth Char- lotta, gemål till Gustav III:s bror Carl, sedermera Karl XIII, skriver han: "en mycket älskvärd kvinna, ung och ser bra ut - synd bara att hon är begiven på Trip, som man säger, men det är inte att förundra sig över då nästan alla hovmännen här sägas vara Ped. (männen äro Pederastas och kvinnorna Tribadas, säger man här)".³⁹ Detta styrks, i alla fall vad gäller hovmännen, av hertiginnans egna dagboksanteckningar från livet på Drottningholm: "Det levnadssätt, som förs här, är verkligen så skandalöst som möjligt...Det är i alla fall inte operaflickornas bullersamma munterhet som för närvarande är det mest stötande, utan oanständigheterna rör sig i synnerhet på ett annat om- råde, som blygsamheten förbjuder mig att en nämna. Man har alldeles ändrat smak här i landet och tycks vilja införa de italienska sederna".⁴⁰ Några lik- nande antydningar ges däremot inte i Gustaf Hallenstiernas öppenlydande

skildringar av sina egna och andra högre ståndspersoners erotiska eskapader i det sena 1700-talets Stockholm.⁴¹ Men att det gustavianska hovlivet hade ett ihärdigt rykte om sig är uppenbart. Domprosten och riksdagsmannen Christian Wählin skriver till exempel i sina anteckningar från riksdagen 1809: "På klubben omtaltes den pederastie, som på 1780-talet var gängse i Stockholm. Horreuren gick så långt att en viss hög herre påstods exeqvera den i kyrkan i grillerad loge...En kammarlivpage dog under raseri och förtvivlan, för det han låtit utnyttja sig till pederastie".⁴² Ryktena gällde inte minst Gustav III själv. I en anonym skrift som författats någon gång efter 1809, relateras sex speciella tillfällen då kungen antastat pager, soldater och sin egen livmedikus. Många fler sådan händelser skulle kunna anföras enligt författaren.⁴³ I offentliga sammanhang var däremot den litterära tystnaden total. Sodomiten behandlades varken i pjäser eller poesi, än mindre i populärtryck med folklig spridning.

Liksom i det engelska rättsmaterialet handlade de svenska rättsfallen nästan alltid om socialt ojämlika relationer. De inblandades ålder framgår i sexton av målen. Hälften av dessa rörde vuxna män och pojkar och i lika många fall var parterna vuxna eller i varje fall jämgamla, men då var i gengäld den sociala statusen olika. Endast i tre fall anar man en viss jämlik ömsesidighet i kontakterna. Två av dessa utspelade sig mellan fästningsfångar och det tredje i regementsmiljö. I övriga mål kom initiativet alltid från en äldre eller socialt överordnad person, som i kraft av ålder eller sin husbonde- eller befälsställning närmade sig pojkar, drängar och vanliga soldater. Det var emellertid sällan som de angivna händelserna hade skett inom hushållets ramar. I tre fall rörde det sig om våldtäkt eller "tubbning" av åtta- nioåriga pojkar, men även vuxna personer uppgav att de hade känt sig hotade eller i alla fall varit rädda för att bli straffade om de inte tillmötesgått inviterarna. Ser man till hur målen har angivits inför rätta rör det sig i många fall om ryktes-spridning som antingen har nått någon överhetspersons öra eller, i ett fall, lett till stämning för förtal. Bakom direkta angivelser stod i de flesta fall personer som varit utsatta för ovälkomna närmanden, men det finns också exempel på självangivelser där den aktive parten har gripits av dåligt samvete och angivit sig själv. Det ser alltså ut som om den karaktäristik av rättsfallen som Bray har gjort för England också stämmer överens med det svenska materialet. Det vill säga att det oftast varit inslag av våld eller ovälkomna inviter utanför den patriarkala hushållsstrukturen som motiverat rykten och angivelser.

En kapten och hans soldater

Man finner också samma oprecisa och oreflekterade uppfattning av handlingarnas karaktär i det svenska materialet. Speciella ord och termer saknas, sodomi nämns aldrig av vittnen eller de som utsatts för närmanden. I den

ers erotiska eskapader
nska hovlivet hade ett
iksdagsmannen Chris-
n riksdagen 1809: "På
r gångse i Stockholm.
exequera den i kyrkan
och förtvivlan, för det
inte minst Gustav III
ter 1809, relateras sex
och sin egen livmedi-
s enligt författaren.⁴³ I
aden total. Sodomiten
pulärtryck med folklig

venska rättsfallen näs-
es ålder framgår i sex-
bjkar och i lika många
i då var i gengäld den
s jämlik ömsesidighet
stningsfångar och det
tid från en äldre eller
sin husbonde- eller
liga soldater. Det var
skett inom hushållets
ning" av åtta- nioåriga
känt sig hotade eller i
ötesgått inviterna. Ser
många fall om ryktes-
ns öra eller, i ett fall,
stod i de flesta fall
men det finns också
gripits av dåligt sam-
karaktäristik av rätts-
rens med det svenska
våld eller ovälkomna
motiverat rykten och

uppfattning av hand-
rd och termer saknas,
för närmanden. I den

mest omfattande rättegången mot en kapten Johan von Hoen, beklagade sig sjutton soldater och en trossdräng i en undertecknad supplik att "Hr Kapten Hoen mycket illa hanterar med oss fattige soldater, med våldtagande likasom Hr kapten Hoen hade några kvinnfolk för sig". Drängen Mats Persson uttryckte det som att kaptenen "plägar umgås med karlar såsom med horor". Sådana omskrivningar var det normala när man skulle benämna handlingen. De handlingar som beskrivs i protokollet från rättegången mot kapten Hoen stannade dock oftast vid att kaptenen stack in handen i byxan på soldaten och förmådde denne att göra samma sak på sig själv, varpå kaptenen ställde sig tätt intill och försökte masturbera både sig själv och soldaten på samma gång.⁴⁴ I några fall slutade det hela med att kaptenen rörde sin lem av och an mellan soldatens lår. Soldaterna beskrev oftast sina reaktioner på kaptenens närmanden som att de "inte förstått sig på vad sådant hade att betyda", att de kände sig "illa till mods", "väl förstod att något var galet". Trumslagaren Flink ryckte sig undan och frågade vad sådant skulle ha att betyda och vad kapten ville ha av honom. Soldaten Johan Luva kände sig rädd men höll det hela för att vara "narri". Flera soldater menade att det var syndigt och "fult". Det är det närmaste man kan komma en klassificering av kaptenens beteende. Samtidigt kan man hos soldaterna skönja en bristande insikt om sakens allvarliga natur: flera av de som undertecknat anmälan mot kaptenen berättade inför rätten att man vid något tillfälle under kaptens förehavande, själv känt ett visst "nöje" vilket kom att leda till fällande domar och straff. Kapten Hoen själv, till sist, höll enligt sin egen utsago inte sitt beteende för någon synd. Han visste inte ens att sådant var förbjudet i Guds ord!

Denna kaptenens inställning och förmenta okunnighet behöver inte enbart ha varit en bortförklaring, utan kan också tolkas som ett uttryck för den oklara innebörd som sexuella handlingar riktade mot personer av samma kön antagligen kunde ha, också för utövaren själv. Det är här av intresse att jämföra med en samtida prästmans vittnesbörd. Prosten Jacob Boëthius från Mora skriver i sin syndabekännelse från år 1707, att ett "kättjans okynne" fått honom att om nätterna "hantera unga piltars hemliga lemmar" då de legat i hans säng. Men, tillägger han, detta hade skett "i stillhet och utan någon annan missgärning". Det är tydligt att Boëthius inte betraktade detta som särskilt allvarligt i jämförelse med sina andra begångna synder, än mindre som sodomi. Det som verkligen plågade honom var istället hans masturberande och den "okyskhet" som han bedrivit med sin hustru inom äktenskaps ramar, och som bland annat inneburit att säden en gång under det äktenskapliga umgänget "föll tillbaka" och "orenade" hans kropp. Trots makarnas bön om förlåtelse och djupa ånger, skriver Boëthius, behagade Gud som "helig och rättvis är", att kort därefter hämta deras lille son som blivit sjuk i kopporna, något som han uppfattade som Guds rättvisa straff.⁴⁵

Den juridiska bedömningen var inte heller klar. Bibelns ord gav i själva

verket ingen klar vägledning för vad som skulle betraktas som sodomi. Vad innefattades i uttrycket att "ligga när drängar såsom när en kvinna"? I brist av en mer utförlig beskrivning hade rätten vissa svårigheter att klassificera det som hänt. Efter att ha anlitat "juris consultos och främmande länders lagar", fastslogs att för att gärningen skulle kunna betraktas som en sodomia perfecta et consumata och dödsstraff utdömas, fordrades penetration följt av ejakulation, vilket inte hade inträffat i något av fallen.⁴⁶ Kapten Hoen och flera av soldaterna kom följaktligen att dömas för ett "vederstyggligt och onaturligt" förhållande varå ingen beskriven lag fanns. De kanske allra vanligaste sexuella handlingarna mellan personer av manligt kön, hamnade således utanför begreppet sodomi i strikt mening, och lämnades till rättens bedömning som försök till sodomi och/eller under mer allmänna beteckningar av karaktären onaturligt och otuktigt.

Oavsett hur kaptenens handlingar klassificerades så kände sig soldaterna uppenbarligen kränkta: ändå kunde kaptenen utnyttja sin ställning och göra närmanden mot olika personer i minst åtta år utan att något hände. Flera av soldaterna hade inte yttrat ett ord om detta under årens lopp, medan andra hade nämnt något för sina kamrater och sin hustru. Men dessa omnämnanden tycks inte ha fått några större konsekvenser. Det verkar överhuvudtaget ha varit märkligt tyst om denne kaptens förehavanden. Johan Springfeldt berättade visserligen att han hört gamla knektar säga att kapten hade "hasslerat" med sina soldater och tagit dem fram på byxorna. Och när soldaten Igelbeck berättade för gästgivaren och hans folk att kapten Hoen hade slitit ut knappen ur hans byxor, väckte det skratt och munterhet, vilket antyder att kaptenens beteende inte kan ha varit alldeles obekant för folk eller i varje fall att det var bekant att sådant kunde förekomma i det militära. I övrigt finns dock inga uppgifter som tyder på någon ryktesflora: tvärtom verkar soldaterna ha varit helt oförberedda när kapten låste dörren.

Det var först när saken kom att påtalas i en krets av personer med samma erfarenheter som angivelsen växte fram. En anledning till detta var naturligtvis att kapten Hoen var officer och att man var rädd för honom. Men det verkar också, som Bray påpekar med utgångspunkt från det engelska rättsmaterialet, att det var först när erfarenheterna kunde jämföras sins emellan som den enskilda handlingen fick en verklig innebörd. Det fanns helt enkelt inte någon folklig term eller något begrepp till vilket dessa enskilda handlingar omedelbart kunde associeras och göras begripliga. Detta framkommer kanske ännu tydligare i målet mot drängen Arvid Arvidsson som under hela sitt vuxna liv gjort närmanden mot ynglingar.⁴⁷ Av de utsatta unga drängarnas vittnesmål framgår att man reagerade precis som kapten Hoens soldater, med bestörtning och undran. Här fanns inte samma orsak att vara rädd, men ändå höll man inne med sina upplevelser. Ingenting hände förrän saken till sist fördes på tal ute på en slätteräng och det stod klart att nästan alla i sällskapet

ktas som sodomi. Vad
 "en kvinna"? I brist av
 ter att klassificera det
 mande länders lagar",
 n en sodomia perfecta
 tion följt av ejakula-
 en Hoen och flera av
 ggligt och onaturligt"
 alla vanligaste sexu-
 mnade således utanför
 ttens bedömning som
 kningar av karaktären

kände sig soldaterna
 sin ställning och göra
 något hände. Flera av
 as lopp, medan andra
 dessa omnämningen
 ar överhuvudtaget ha
 han Springfeldt berät-
 pten hade "hasslerat"
 när soldaten Igelbeck
 en hade slitit ut knap-
 liket antyder att kapte-
 lsk eller i varje fall att
 ra. I övrigt finns dock
 i verkar soldaterna ha

personer med samma
 till detta var naturligt-
 för honom. Men det
 än det engelska rätts-
 jämföras sins emellan
 Det fanns helt enkelt
 dessa enskilda hand-
 ga. Detta framkommer
 lsson som under hela
 satta unga drängarnas
 n Hoens soldater, med
 t vara rädd, men ändå
 : förrän saken till sist
 nästan alla i sällskapet

hade varit med om liknande händelser. Men då var Arvid redan en gammal man.

Kapten Hoen själv beskriver sin böjelse för soldaterna som en "otidig brå-
 nad". Det är osäkert om det är hans egna eller rättens ord, men kontentan är
 densamma. Orsaken till hans intresse för soldaterna var enligt honom själv
 ett "överflödigt leverne" med dryckenskap och att han av naturen skulle ha
 ett överskott av säd så att han ofta vaknade på nätterna av att säden hade
 flutit från honom. Det överflödiga levernet skyllde han på hustrun vars kall-
 sinnighet på senare tid hade gjort honom "liderlig och flåsig till fylleri", men
 han kunde inte säga att hon nekat honom äktenskapligt umgänge.⁴⁸ Kapte-
 nens sätt att förklara sitt beteende illustrerar en förmodern uppfattning som
 betonade den sexuella "retelsen" på bekostnad av sexualobjektet. Denna
 uppfattning var också själva grunden för överhetens tystnadspolitik. Väcktes
 bara retelsen var en människa i stånd att begå alla tänkbara sorters onaturliga
 handlingar.

Hermafrodit eller kvinna i soldatkläder?

Kapten Hoen och drängen Arvid var representativa för det tillvägagångssätt
 som framkommer i rättsmaterialet och i den anonyma beskrivningen av Gus-
 tav III:s beteende. Men det fanns också andra former av närmanden och
 relationer. År 1715 angav dragonen Jürgen Weiss att han i ett års tid hade haft
 umgänge med korpralen Anders Roos.⁴⁹ Upprinnelsen var att han råkat bli
 inkvarterad med Roos i ett soldattorp och kommit att dela säng med honom.
 På natten hade Roos börjat känna efter Weiss' lem, men Weiss hade kastat sig
 ifrån honom. Dagen efter erinrade sig Weiss ett samtal med en trädgårdsmäs-
 tare som påstått att en av dragonernas hustrur hade tjänat som soldat i fyra
 års tid. Weiss hade invänt att "man måste vara en dum människa om man inte
 märkte att en sådan var kvinna", då trädgårdsmästaren svarat att "vi har en
 ibland oss som också är kvinnfolk", men utan att vilja nämna vem. Nu för-
 stod Weiss att det måste vara Roos vilket trädgårdsmästaren också senare
 bekräftade. Fjorton dagar senare hade Weiss återigen av en tillfällighet in-
 kvarterats i samma by som korpralen. Den här gången inhystes Roos tillsam-
 mans med sin hustru i ett eget hus. När Weiss kom på besök och hustrun gått
 ut, tog Roos tag i hans hand och drog honom över sig på sängen. Inför rätten
 påstod Weiss att han då var helt övertygad om att Roos i själva verket var
 kvinna, och han hade styrkts ännu mer i sin övertygelse av deras umgänge
 som hade skett många gånger och alltid på samma vis. Detta var en central
 fråga för rätten: Weiss uppgav först att han hade haft sin hemliga lem "som
 han tyckt, i ett hål", men han hade å andra sidan aldrig fått känna med
 händerna runt livet på Roos eller innanför byxorna. Roos demonstrerade
 senare i arresten inför Weiss och sin hustru hur det hela hade gått till och att
 det inte varit frågan om något umgänge "per posteriori", vilket rätten också
 till sist godtog.

Till saken hör att detta umgänge flera gånger ägt rum i den äktenskapliga sängen då Roos legat mellan sin hustru och Weiss! Hustrun tycktes till en början inte ha förstått eller velat förstå vad som pågick, trots att hon hade hört hur de hade kyssts och klappats. Hustruns bitterhet växte emellertid och med den förebråelserna mot mannen för att han hellre kramade Weiss än henne - sin egen hustru! Till sist, när hustrun och Weiss var ensamma, hade hon frågat Weiss rent ut: "Vad har du för umgänge med Roos, han är ju en karl", då Weiss svarat: "Han är ju ett kvinnfolk", men hon nekat och sagt att "han är en rätt karl", då Weiss yttrat sig "Så måtte han då vara bägge, karl och kvinnfolk", men hustrun hade insisterat.⁵⁰ Detta blev enligt Weiss vändpunkten i deras förhållande. Därefter hade Weiss' intresse för Roos svalnat och alltmer förbytts i växande samvetsförebråelser som till sist ledde till att han själv angav saken.

I fallet Roos framträder också en oreflekterad och odefinierad uppfattning av homosexuella handlingar. För Weiss blev Roos närmanden begripliga genom att han intalade sig själv att Roos egentligen var en kvinna. Att detta inte behöver ha varit en rationalisering visas av de berättelser om kvinnor i soldatkläder som var i svang. Vid åtminstone tre tillfällen under 1600- och 1700-talet ställdes kvinnor inför rätta i Sverige och Finland för att de tagit värvning som soldater och gift sig med andra kvinnor, och ytterligare ett par rättsfall från denna tid rör kvinnor som uppträtt i civila manskläder.⁵¹ Hermafroditen var inte heller någon främmande gestalt i det folkliga medvetandet.⁵² Weiss hade själv sett en liten flicka med bägge könen visas upp i Polen, och hermafroditbegreppet låg i själva verket nära den samtida diskursen om kön och sexualitet. Både målet mot kapten Hoen och korpralen Roos illustrerar sökandet efter just fysiologiska och anatomiska orsaker till sexuella beteenden. I kapten Hoens fall måttlös dryckenskap och ett överflöd av säd, hos Roos ett kvinnligt könsorgan. Roos fick genomgå en ny kroppsvisitation för att man skulle vara riktigt säker. I denna diskurs fanns inget utrymme för en naturlig ömsesidig erotisk attraktion mellan män.

Tystnadspolitik och folklig diskurs

Bristen på beskrivande termer, den inledande bestörtningen blandad med förvåning, det långa stillatigandet hos de antastade, likaväl som att Weiss och Roos umgicks i sängen med Roos hustru liggande bredvid sig och sökandet efter fysiologiska orsaker för att begripliggöra vad som skett; allt detta tyder på frånvaron av en utvecklad diskurs om sexuellt begär mellan personer av samma kön i 1600- och 1700-talets Sverige. Detta är också vad Bray hävdar för renässansens England trots att bilden av sodomiten där hade fått spridning i folkligt populärtryck och trots att enskilda rättsfall gavs stor uppmärksamhet. De fåtaliga och spridda rättsfallen kan alltså varken i renässansens England eller i 1600- och 1700-talets Sverige förklaras med hänvisning till

m i den äktenskapliga
 fustrun tycktes till en
 ck, trots att hon hade
 et växte emellertid och
 lre kramade Weiss än
 ss var ensamma, hade
 ed Roos, han är ju en
 hon nekat och sagt att
 å vara bägge, karl och
 nligt Weiss vändpunk-
 för Roos svalnat och
 i sist ledde till att han

definierad uppfattning
 anden begripliga ge-
 n kvinna. Att detta inte
 er om kvinnor i soldat-
 nder 1600- och 1700-
 ör att de tagit värvning
 rligare ett par rättsfall
 läder.⁵¹ Hermafroditen
 medvetandet.⁵² Weiss
 sas upp i Polen, och
 ida diskursen om kön
 oralen Roos illustrerar
 er till sexuella beteen-
 överflöd av säd, hos
 y kroppsvisitation för
 inget utrymme för en

ningen blandad med
 väl som att Weiss och
 lvid sig och sökandet
 skett; allt detta tyder
 ir mellan personer av
 också vad Bray hävdar
 n där hade fått sprid-
 ll gavs stor uppmärk-
 varken i renässansens
 s med hänvisning till

överhetens politik utan måste knytas an till en mer grundläggande tystnad i den folkliga diskursen. Mot den statliga tystnadspolitiken i Sverige svarade med andra ord en folklig tystnad av säkert mer avgörande betydelse.

Arbetsdelning som förklaringsmodell

Hur ska denna tystnad förklaras? Bray's förklaring att homosexuella handlingar kunde maskeras som vardagliga uttryck för patriarkal maktutövning är viktig, liksom antagandet om en förmodern s  xualitetsuppfattning som inte kopplade handlingar till läggning och identitet. Distanen till sodomibegreppet   r däremot inte särskilt aktuell eftersom något offentligt spritt sodomibegrepp knappast fanns i Sverige. Vad som däremot saknas   r en koppling till en bredare folklig diskurs om kön och social prestige. I vilken utsträckning kan man tänka sig att möjligheten av sexuella handlingar mellan män aktualiserades i konkurrensen om prestige och i gränsdragningen mellan manligt och kvinnligt?

Jag har hävdat att en grundläggande orsak till att tidelagshandlingen fick sådan uppmärksamhet i Sverige var den speciella arbetsdelning mellan könen som innebar att skötseln och vallningen av boskap betraktades som ett exklusivt barn- och kvinnoarbete, vilket inte var särskilt vanligt i ett samtida europeiskt perspektiv.⁵³ Från femton-, sextonårsåldern blev det skamligt för pojkar att gå vall och vistas i fähuset. Detta medförde en uppmärksamhet och misstänksamhet mot manliga förehavanden i f  hus och på   ngar som inte bör ha funnits i lika hög grad i kulturer där det var s  j  lklart för vuxna m  n att röra sig bland boskapen. Samtidigt innebar vallg  ngens karaktär av barnarbete och frånvaron av en manlig herdekultur att tidelag kom att förknippas med pojkar. När ynglingar och vuxna män utförde kvinnliga sysslor ifrågasattes deras manligheten vilket tog sig uttryck i omgivningens löje. Det samma gällde för tidelagaren, men här kom hotet mot maskuliniteten inte från feminisering utan från association till den omogna pojken. Detta hot underströks särskilt under ynglingatiden då det var viktigt att markera distans till pojkar och visa prov på manlighet. Det löjliga och omanliga bidrog ytterligare till att   ka talet och medvetenheten om tidelagshandlingen.

Jag har vidare föreslagit att denna problematisering av tidelagshandlingen tyder på att den kulturellt konstruerade dikotomin (två varandra ömsesidigt uteslutande kategorier) mellan könen inte var så uttalad i Sverige. Detta illustreras just av arbetsdelningen i skötseln och vallningen av boskap som ju var lika mycket en arbetsdelning mellan ålderskategorier som mellan kön. Som en aktiv penetrerande handling skulle tidelag antagligen inte ha betraktats som lika problematisk i en utpräglad "machokultur".⁵⁴ Graden av dikotomisering av könen skulle också kunna användas som utgångspunkt f  r en studie av förutsättningarna för en folklig problematisering av homosexuella handlingar.

Manlig prestige och dikotomi mellan könen

Historiskt sett kan man utgå från att det har funnits en grundläggande kulturell tendens att uttrycka skillnaderna mellan könen i dikotomier där det kvinnliga har underordnats det manliga.⁵⁵ Manlig prestige har oftast kopplats till det offentliga och uttryckts i termer av social nytta och heder, medan den kvinnliga prestige bara har handlat om sexualitet och skam och knutits till privatsfären. De motsattpar som används i en kultur för att karaktärisera och skilja könen åt används också för att värdera män och kvinnor inbördes. En man som inte uppfyller normen i ett visst avseende tappar prestige och kan symboliskt likställas med en kvinna. Hur skarpt dessa dikotomier har uttryckts och i vilken utsträckning de har genomsyrat det sociala livets olika sfärer kan däremot antas ha varierat över tiden och mellan olika kulturer. På en teoretisk nivå skulle man kunna tänka sig att ju starkare skillnaden mellan manligt och kvinnligt uttrycks i hierarkiserande dikotomier som aktiv-passiv, offentlig-privat, heder-skam, överordning-underordning, desto mer troligt blir det att homosexuella handlingar mellan män kommer att aktualiseras och problematiseras i den vardagliga diskursen. Alla handlingar som kan förknippas med kvinnlig passivitet och underordning kommer med en skärpt dikotomisering att framstå som ännu mer otänkbara och stigmatiserande för en man. Samtidigt kommer relevansen att öka för anspelningar på just sådana handlingar i konkurrensen om prestige och status. Det kommer antagligen att ligga närmare till hands att uttrycka mäns inbördes prestigerelationer i sexuella termer. Homosexuella handlingar kommer att aktualiseras, definieras och synliggöras i högre grad, både som uttryck för omanlighet (den passiva rollen) och som bekräftelse på manlig dominans (aktiv penetration, fallisk aggression).

En könsideologi med tydlig betoning av manlig penetration/dominans och kvinnlig passivitet/underordning har beskrivits såväl i den antropologiska litteraturen om heder och skamkulturen i Medelhavsområdet, som i historiska studier av renässansens Florens och antikens Rom och Athen.⁵⁶ Stanley Brandes beskriver hur anspelningar på att bli penetrerad sexuellt av en annan man är ett vanligt tema i skämt och förolämpningar mellan män i Andalusien. Samtidigt som man är ytterst känslig för varje antydning om att man skulle låta sig penetreras, är man inte rädd för att skämta och anspela på sig själv i den aktiva rollen i ett fingerat homosexuellt samlag.⁵⁷ Samma typ av förolämpningar och skämt är vanliga i hela medelhavsområdet och återfinns också i rättsmaterialet från 1500-talets Rom.⁵⁸ Påståenden om att en man låter sig utnyttjas sexuellt av en annan man var ett av de vanligaste tematan i antik satir och humor, från litterära texter till graffiti.⁵⁹ Våldtäktsmotivet förekom ofta som metafor för makt och manlig dominans vilket kan illustreras av ett antikt vas målningssmotiv där en besegrad persisk soldat lutar sig framåt och penetreras bakifrån av en grekisk soldat.⁶⁰

en grundläggande kulturdikotomier där det kvinnliga har oftast kopplats till skam och knutits till för att karaktärisera och för att kvinnor inbördes. En appar prestige och kan dessa dikotomier har uttryckt sociala livets olika mellan olika kulturer. På starkare skillnaden mellan dikotomier som aktiv-passiv, desto mer troligt blir att aktualiseras och ändringar som kan förkommer med en skärpt och stigmatiserande för anspelningar på just såus. Det kommer antagades prestigerelationer att aktualiseras, definierar omanlighet (den passiva aktiv penetration, fallisk

etration/dominans och i den antropologiska sområdet, som i historien och Athen.⁵⁶ Stanley erad sexuellt av en anspelningar mellan män i varje antydning om att skämta och anspela på samlag.⁵⁷ Samma typ av sområdet och återfinns len om att en man låter nligaste temat i antik dtäktsmotivet förekom et kan illustreras av ett lat lutar sig framåt och

Några direkta motsvarigheter i det svenska rättsmaterialet från 1600- och 1700-talets är inte kända. Svenska män kunde förolämpas genom att kallas för skälm, tjuv och mördare, eller av påståenden om att man druckit ur kanna med bödeln, flått en häst eller att vara "en sån som gick runt och avlivade hundar och katter". Pojkar och ynglingar kunde stängas in i svinhus, tvingas eller luras att kyssa ston, man kunde dra ner byxorna eller lyfta upp kjolen och visa baken, anspela på tidelag och vanlig sexuell lössläppthet med tillmälen som koridare, märeknispare, horekamp och bytjur, associera till omanliga sysslor som mjölkning, kalla någon för mähr eller hundsfoott med association till kvinnligt könsorgan, men direkta anspelningar på homosexuella handlingar tycks inte ha förekommit.⁶¹ Det närmaste man kommer är just liknandet av en man vid ett hondjur, eller vid en kvinnas eller ett hondjurs könsorgan. I sådan fall skulle man kunna hävda att det fanns en underliggande betydelse av innebörden "du är som en kvinna/mähr/tik som låter dig lägras av en man/hingst/hund", men det är naturligtvis vanskligt att göra sådan tolkningar enbart utifrån ett enstaka skällsords lexikaliska betydelse.

Denna frånvarande aktualisering av den homosexuellt passive mannen syns också i behandlingen av Roos. I antikens Athen eller Rom skulle Roos utan tvekan ha stigmatiserats och hånats som en *kinaidos*.⁶² I renässansens Florens skulle han kanske ha kallats för *bardassa* och likaledes utsatts för offentligt hån.⁶³ Varken i antikens Athen eller i renässansens Florens hade man behövt betvivla att Roos var en man i biologisk/anatomisk mening. I Sverige beordrades kroppsvisitering för att avgöra om det möjligen var en förklädd kvinna eller hermafrodit som man hade framför sig!

Den bedragne äkta mannen - *cornuto*, *becco* - har framställts som något av en nyckelsymbol för den mediterrana kulturens hederskodex.⁶⁴ Cornuto och anspelningar på detta var också den absolut vanligaste typen av förolämpning i det rättsmaterial från 1500-talets Rom som Peter Burke har undersökt.⁶⁵ Cornuton uttrycker ett grundläggande tema i en starkt dikotomiserad könsideologi: en mans heder är direkt beroende av hans förmåga att kontrollera sin hustrus och sina närmaste kvinnliga anförvantes sexualitet. Cornuton tycks ha förekommit relativt ofta, med horn och allt, i det tidigmoderna England men det svenska motsvarande öknamnet - hanrejen eller kuckuvalden - hör till de absoluta rariteterna i rättsmaterialet.⁶⁶ En noggrannare undersökning återstår ännu att göra för att utröna vilken skugga en kvinnas sexuella otrohet kastade på maken eller fadern, men tills vidare tycks detta i varje fall inte ha varit ett framträdande tema i förolämpningar. Det samma gäller en annan nyckelsymbol - kravet på att kvinnan måste vara oskuld vid giftermålet. Hur starkt har detta artikulerats i den svenska kulturen?

Den manliga sociabiliteten

Formerna för den manliga sociabiliteten, mönstret för samvaron mellan vuxna

män, kan antas vara av central betydelse för en aktualisering och problematisering av sexuella relationer mellan män. En starkt utvecklad manlig sociabilitet har beskrivits som utmärkande för den mediterrana kulturen. Det karaktäristiska för denna manskultur är dess offentlighet - caféet, piazzan står i centrum. I Andalusien betraktas en man som vistas längre stunder i hemmet och inte visar sig bland andra män som *flojo* (omanlig, dominerad av kvinnor).⁶⁷ Det är i en exklusivt manlig miljö på tavernor och caféer som män sätter varandra på prov genom anspelningar och skämt och som en aggressiv manlig könsideologi artikuleras.

Scenen var densamma i renässansens Florens. Det offentliga rummet i staden - marknader, torg, tavernor, hantverkstäder, officiella byggnader - befolkades huvudsakligen av män, ynglingar och pojkar, medan medelklassens respektabla hustrur och döttrar hölls avskilda i hemmen. Michael Rocke menar att den omfattande homosexuella aktiviteten mellan män och pojkar i Florens inte kan beskrivas som en subkultur i modern eller nordvästeuropeisk mening utan som ett utflöde av manlig sociabilitet och könsideologi.⁶⁸ De homosexuella kontakterna följde ett strikt åldersmönster som återspeglade en uttalad dikotom könsideologi där det var maskulint att penetrera och feminint att låta sig penetreras.⁶⁹ Pojkar kunde betraktas som symboliskt likställda med kvinnor, gränsen tycks ha gått ungefär vid arton års ålder. Sex mellan vuxna män var inte tänkbart, däremot var det tänkbart och fullt förenligt med en förväntad virilitet att en vuxen man hade sex med pojkar. För de flesta män tycks detta ha varit något mer tillfälligt och övergående under ungarstiden, men det fanns en kärna av män som fortsatte långt upp i åldern och som heller aldrig gifte sig. Mönstret av män och pojkar, den dominerande manliga sociabiliteten i stadens offentliga liv liksom den förhälskande könsideologin anknyter direkt till den antika traditionen. I antikens Athen liksom i renässansens Florens återfinns samma motsägelsefulla bild av å ena sidan en bred tolerans för vissa homosexuella handlingar inom ramen för en manlig könsideologi som betonade penetration som uttryck för kontroll och dominans, och å andra sidan en stark stigmatisering av ett manligt passivt beteende som liktydigt med underordning och kvinnlighet.

Det var i det vardagliga manliga umgänget på tavernor och i hantverkstäder som kontakterna med pojkar knöts i Florens med ungarlar som den aktivaste gruppen. Den manliga sociabiliteten var mest uttalad under ungarstiden. Såväl i Florens som i antikens Rom och Athen förstärktes detta genom att män från över- och medelklass gifte sig sent - ofta inte förrän i 30-årsåldern - och med mycket yngre flickor.⁷⁰ Denna grupp unga män var avstängda från vardagliga kontakter med socialt respekterade jämnåriga flickor och kvinnor, men kan knappast ha varit sexuellt frustrerade. I renässansens Florens liksom i antikens Rom och Athen hade de till sitt förfogande såväl unga tjänarinnor i hushållen som en stor mängd kvinnliga prostituerade i

lisering och problematisering av den manliga sociabiliteten i den italienska kulturen. Det karaktäristiska för piazzan står i cenes stunder i hemmet och dominerad av kvinnor).⁶⁷ I caféer som män sätter sig som en aggressiv man-

offentliga rummet i ställen och byggnader - befolkade av medelklassens resenärer. Michael Locke menar att män och pojkar i Florens eller nordvästeuropeisk och könsideologi.⁶⁸ De som åter speglade utomhus att penetrera och betraktas som symboliskt likvärdiga vid arton års ålder. Sex som en önskan och fullt förälskelse med pojkar. För de som övergående under tiden fortsatte långt upp i livet och pojkar, den dominerade liksom den förhållningstraditionen. I antikens motsägelsefulla bild av handlingar inom ramen för den som uttrycker förkonstatisering av ett manligt och kvinnligt.

I renessansen och i hantverksverksamheten under ungkarlsförhållanden förstärktes detta genom att inte förrän i 30-årsåldern unga män var avsevärt äldre än de jämnåriga flickorna. I renessansens utövande såväl som i kvinnliga prostituerade i

offentliga bordeller. Att ha sex med pojkar ingick helt enkelt i den manliga sexuella kulturen likväl som att gå till kvinnliga prostituerade.

Medan Locke betonar att intresset för sex med pojkar var ett inslag i den vardagliga samvaron och kamratskapen mellan unga män så betonar David Cohen med utgångspunkt från Athen rivaliteten som något centralt i den manliga sociabiliteten.⁷¹ Enligt Cohen kan det sexuella intresset för pojkar i det antika Athen kopplas till strävan efter manlig prestige. Cohen utgår från att don Juan-gestalten var giltig som en sida av det manliga idealet också i det antika mediterranea samhället. Det innebar att manlig prestige vanns genom sexuella erövringar. Lättillgängligt sex fanns i överflöd men det gav knappast någon prestige att gå till prostituerade eller utnyttja sina slavar. Eftersom kvinnor från över- och medelklass trolovades och bortgiftes redan som unga flickor gavs det små möjligheter att vinna prestige genom uppvaktning och sexuella erövringar av det motsatta könet. Pojkar däremot ingick i den manliga världen utan att ännu vara riktiga män - symboliskt och i visst avseenden fysiskt likställda med kvinnor var de till skillnad från kvinnliga prostituerade och slavar inte omedelbart tillgängliga som sexobjekt men inte heller lika svårtillgängliga som ogifta flickor och gifta kvinnor. Uppvaktnings och sexuella erövringar av pojkar blev ett inslag i unga mäns rivalitet om prestige.

Cohens tolkning inbjuder till intressanta jämförelser. Liksom i antikens Athen var ynglingatiden i Sverige en utdragen tid fylld av manlig sociabilitet och rivalitet. Men i 1600- och 1700-talets Sverige gifte sig också kvinnorna sent. Jämnåriga ynglingar och flickor tycks ha umgåtts ganska obesvärat, särskilt i norra Sverige där ungdomslagets ställning var starka. Som yngling var det viktigt att lyckas som friare, det var i konkurrensen om pigorna som källan till prestige låg.⁷² I den manliga sociabiliteten i ynglingalaget aktualiserades knappast möjligheten av pojkar eller andra män som sexualobjekt. Konkurrensen om prestige får också ses som ett inslag i socialiseringen av pojkar till män. I det klassiska Athen innebar steget över till vuxenvärlden att man inte längre fick låta sig betraktas som ett sexualobjekt i andra mäns ögon. Ett sätt att bekräfta detta var att själv spela den aktiva rollen. I Sverige var det istället framgången hos pigorna och giftemålet som var avgörande.

Man kan inte heller i det svenska rättsmaterialet hitta några tydliga spår av libertinen och vällusten som "gjorde stan med en prostituerad på ena armen och en pojke på den andra".⁷³ Både kapten Hoen och korpral Roos var gifta men deras äktenskapliga liv framstår mest som en pliktskyldighet. Den enda som med en viss trovärdighet kan sägas komma i närheten av den libertinska modellen är en trädgårdsmästare Erich Persson som var gift och satt häktad för hur då han i arresten flera gånger försökte övertala och tvinga olika pojkar till umgänge.⁷⁴ Men antagligen är det främst i aristokratisk miljö man bör leta efter en mer uttalad libertinsk ideologi och livsstil. Antydningar

finns också i skildringarna av Gustav III:s hovliv, men kanske var ändå den svenska aristokratin för begränsad för en mer omfattande libertinism.

En torftig diskurs och en torftig praktik?

Inte heller den bredare folkliga diskursen om kön och social prestige i det tidigmoderna Sverige stimulerade till tal och medvetande om homosexuella handlingar. Detta har antagligen varit den avgörande orsaken till den folkliga tystnaden och den ofreflekterade attityd till homosexuella handlingar som man kan möta i rättsmaterialet. Men skulle en ofreflekterad och oartikulerad inställning till sexuella handlingar mellan män verkligen kunnat fortleva om det bakom de fåtaliga rättsfallen doldes en omfattande institutionaliserad homosexuell aktivitet som Bray hävdar för Englands del? Här känner jag mig tveksam. Finns det verkligen inget samband mellan praktik och diskurs, mellan en praktiks omfattning och dess problematisering och artikulering? Är det inte rimligare att anta att en del av förklaringen till den folkliga tystnaden och utvecklade diskursen just ligger i att homosexuella handlingar trots allt var rätt ovanligt förekommande? Och vice versa, att homosexuella handlingar var rätt ovanliga just för att det saknades stimulans för att uttrycka och reflektera över sådana handlingar och känslor? Frågan är naturligtvis omöjlig att besvara på ett empiriskt tillfredsställande sätt, men kanske ändå nödvändig att formulera. Försöken att analysera orsakerna till den folkliga tystnaden kan till sist inte undvika att komma in på diskussionen om sexualitetens och homosexualitetens "natur".

På detta område pågår som bekant sedan länge en strid mellan så kallade essentialister och socialkonstruktivister. Den "essentialistiska" ståndpunkten innebär grovt sett, att det alltid har funnits människor som uteslutande har känt sig erotiskt attraherade till personer av samma kön, och att homosexualitet i denna mening är en tidlös företeelse oavsett hur samhällets sexuella taxonomi (formutveckling) och kategorier har sett ut.⁷⁵ Konstruktivismen utgår å sin sida från att det just är samhällets sexuella kategorier som ytterst formar individens sexuella beteende och begär. Det vill säga att människor socialiseras till vissa sexuella beteenden och känslor som sedan upplevs som naturliga och medfödda men i själva verket är kulturellt konstruerade.⁷⁶ I det konstruktivistiska perspektivet är det väsentligt att skilja mellan handling och personlighet. Sexuella handlingar mellan personer av samma kön har alltid förekommit men den homosexuelle är en modern företeelse som växte fram någon gång kring 1700 i nordvästra Europas storstäder.⁷⁷ För att citera Foucaults numera klassiska ord: sodomien var en typ av förbjuden handling; utövaren av den var bara dess juridiska subjekt. Den homosexuelle på 1800-talet har blivit en personlighet med ett förflutet, en historia och en barndom. Hans sexualitet genomsyrar hela hans person. "Sodomiten var en återfallssyndare, den homosexuelle är nu en art."⁷⁸

en kanske var ändå den
tande libertinism.

och social prestige i det
tande om homosexuella
orsaken till den folkliga
sexuella handlingar som
eterad och oartikulerad
igen kunnat fortleva om
tande institutionaliserad
del? Här känner jag mig
aktik och diskurs, mellan
och artikulering? Är det
n folkliga tystnaden och
handlingar trots allt var
omosexuella handlingar
r att uttrycka och reflek-
naturligtvis omöjlig att
kanske ändå nödvändig
den folkliga tystnaden
en om sexualitetens och

i strid mellan så kallade
ialistiska“ ståndpunkten
or som uteslutande har
kön, och att homosexu-
hur samhällets sexuella
.:⁷⁵ Konstruktivismen ut-
a kategorier som ytterst
vill säga att människor
som sedan upplevs som
ellt konstruerade.⁷⁶ I det
ilja mellan handling och
v samma kön har alltid
reteelse som växte fram
⁷⁷ För att citera Foucaults
den handling; utövaren
xuelle på 1800-talet har
och en barndom. Hans
var en återfallssyndare,

Det konstruktivistiska perspektivet och inflytandet från Foucault har dominerat den historiska forskningen om sexualitet, inte minst forskningen om den antika sexualiteten. Enligt denna syn utgjorde sexuella handlingar mellan personer av samma kön ingen särskild kategori under antiken.⁷⁹ Istället var det principer som aktiv/penetrerande kontra passiv/penetrerad, socialt överordnad kontra socialt underordnad som var avgörande kriterier för hur sexuella handlingar kategoriserades. Inom dessa ramar var det fullständigt naturligt att en fri manlig medborgare kunde ha sex med både kvinnor, pojkar och slavar av bägge könen. En vuxen fri man som lät sig penetreras av en annan man blev däremot ytterst stigmatiserad.

Sex spelade enligt den konstruktivistiska tolkningen inte heller samma roll för antikens människor som i ett modernt samhälle. Det som vi idag uppfattar som sexualitet var i det förmoderna och antika samhället en grupp handlingar och praktiker som inte var förbundna med varandra till en separat sfär. Den moderna föreställningen att varje människa har en sexuell identitet var främmande för den antika världen. I det klassiska Athen ingick sexuella handlingar i politikens sfär och handlade mer om prestige, makt och dominans än personliga preferenser. Den sexuella akten mellan man och pojke förutsatte inte någon ömsesidig njutning, utan kunde tvärtom liknas vid en konsumtionsakt där den penetrerande och överordnade mannens sexuella aptit tillfredsställdes.

Den konstruktivistiska analysen av den antika sexualiteten har på senare tid mötts av allt fler invändningar. Framförallt har kritikerna påpekat den stora likheten mellan en kategori män som i de antika texterna vanligen benämns *kinaidoi* och Foucaults beskrivning av 1800-talets homosexuelle man. *Kinaidoi* var män som sökte sexuellt umgänge med andra män och lät sig penetreras. En *kinaidos* kunde kännas igen på sin gång, sina gester, sitt tonfall.⁸⁰ Kort sagt, han hade en karaktär och ett sexuellt temperament som genomsyrade hela hans person, han utgjorde med andra ord en speciell art. *Kinaidon* var hånad och avskydd, betraktad som feminiserad och kunde också utsättas för rättsliga sanktioner, det vill säga han drabbades av något som liknar modern homofobi. *Kinaidon* har av vissa forskare betraktats som en retorisk figur utan verklig existens, men, menar kritikerna, sådana män existerade, kanske till och med inom ramarna för en egen subkultur.⁸¹

Mellan essentialism och konstruktivism

Kritikerna vill alltså mena att de historiska skillnaderna trots allt inte är så stora, vilket skulle kunna stärka den essentialistiska ståndpunkten. Parallellen till korpralen Roos i det svenska materialet är uppenbar. Det är ingen tvekan om att Roos var förälskad i Weiss. Han kysste, klappade och kramade honom och kallade honom "min Weiss lilla", och när Weiss inte längre ville umgås med honom brast han i gråt och ville skicka bort sin hustru så att de

skulle kunna leva tillsammans. Hans känslor fick också uppenbarligen gensvar så länge Weiss höll honom för att vara kvinna eller åtminstone hermafrodit. Inför hustrun och omgivningen uppträdde han som man. Men Roos hade redan en gång tidigare i Livland varit beryktad för att vara kvinna och blivit besiktigad. Själv påstod han att det berott på att han varit tvungen att tvätta, baka och uträtta andra liknande sysslor för officerarna, men det verkar som om han utstrålade och kanske till och med medvetet odlade en viss tvetydighet om sig själv. Han visade sig till exempel aldrig utan byxor när han lögade sig tillsammans med andra soldater och man hade sett honom sitta tvärs över sadeln på hästen som ett kvinnfolk.

För rätten framstod Roos som en större anomali än kapten Hoen. När rätten frågade honom om han hade haft lika stort nöje av att umgås med Weiss som med sin hustru, svarade han nej. Men på frågan varför han då hellre gjorde det med Weiss än med sin hustru svarade han "vad gör icke tokeri och galenskap" och vägrade att förklara sig närmare, oavsett rättens "många och allvarliga förmaningar". Det är alldeles klart att Roos intresse för andra män var något som satt djupt i hans personlighet och att Roos upplevde detta som sin hemlighet - den yttersta sanningen om sig själv, för att låna Foucaults ord.⁸²

Det är svårt att passa in Roos i ett renodlat konstruktivistiskt perspektiv. Hur skulle han ha socialiserats in i detta? Roos var 29 år, född i Torsjö by i Torsåsa socken i Småland. Var fanns förebilderna och kategorierna? Rätten hade sin bestämda uppfattning klar. Sedan kroppsvisiteringen skingrat de sista tvivlen om Roos biologiska kön sökte man efter möjliga inspirationskällor. Det avslöjades att Roos efter hemkomsten från fångenskapen berättat att officerarna i Ryssland brukade umgås med pojkar, och det påstods nu också att Roos varit kommenderad till tjänst hos en grek i Sankt Petersburg som varit beryktad för sodomi. Här antyds att Roos kanske blivit inspirerad eller till och med gjort vissa erfarenheter som sedan hade väckt hans syndiga lusta. Rätten fick sina värsta farhågor bekräftade och tystnadspolitikens nödvändighet motiverades ännu starkare - men är detta en förklaring vi kan godta? Knappast. Det verkar rimligare att lämna frågan öppen och anta att det fanns ett antal personer också i 1600- och 1700-talets Sverige som i likhet med Roos egentligen bara kände attraktion för personer av samma kön, utan att detta kan ledas tillbaka till någon subkultur eller någon eller viss artikulerad sexuell kategori som kunde tjäna som förebild och socialisationsmodell. Kanske skulle man kunna invända att det primära för Roos inte var hans attraktion till andra män utan en kvinnlig könsidentifikation, men hur vet vi det? Det kan lika gärna ha varit så att den kvinnliga framtoningen var en strategi, den enda uttrycksform som stod till buds som kunde ge en bredare känslomässig utlevelse än den torftighet som kännetecknade till exempel kapten Hoens antastande.

också uppenbarligen gen-
a eller åtminstone herma-
han som man. Men Roos
ad för att vara kvinna och
å att han varit tvungen att
officerarna, men det verkar
medvetet odlade en viss
spel aldrig utan byxor när
och man hade sett honom

än kapten Hoen. När rät-
je av att umgås med Weiss
ågan varför han då hellre
an "vad gör icke tokeri och
pavsett rättens "många och
os intresse för andra män
Roos upplevde detta som
älv, för att låna Foucaults

onstruktivistiskt perspektiv.
ar 29 år, född i Torsjö by i
och kategorierna? Rätten
psvisiteringen skingrat de
efter möjliga inspirations-
från fångenskapen berättat
pojkar, och det påstods nu
en grek i Sankt Petersburg
os kanske blivit inspirerad
an hade väckt hans syndiga
och tystnadspolitikens nöd-
detta en förklaring vi kan
frågan öppen och anta att
0-talets Sverige som i likhet
rsoner av samma kön, utan
er någon eller viss artikule-
d och socialisationsmodell.
ära för Roos inte var hans
entifikation, men hur vet vi
inliga framtoningen var en
s som kunde ge en bredare
ännetecknade till exempel

Vidare kan man i konstruktivistisk anda anta att det finns en potential för homoerotisk attraktion hos varje man eller i varje fall en potential för homo-
sexuella handlingar som uttryck för makt och dominans, som kan stimuleras
och utvecklas i vissa miljöer. De svenska rättsfallen kan också tolkas som ett
rudimentärt uttryck för denna sanning. Fästningsfångarna på Marstrand är ett
exempel. Men även en essentialistisk ståndpunkt som utgår från att vissa
människor har en disposition för homosexualitet kan naturligtvis inte bortse
från kulturella kategoriseringar och könsideologiers betydelse för möjlighe-
terna att bejaka och artikulera en sådan disposition. En torftig diskurs och
frånvaron av roller och kategorier gör antagligen saken svårare för denna
kategori människor, samtidigt som den inte heller stimulerar den potential
till homosexuella handlingar som finns hos andra män och som då skulle
kunna antas vara mer påtagligt kulturellt betingad.

Det blir ändå till sist rimligast att anta att mot den torftiga och outvecklade
diskursen också svarade en rätt torftig och begränsad praktik. Visserligen
kunde det säkert förekomma ett visst famlande i byxorna när män och pojkar
delade säng med varandra vilket inte minst Boëthius syndabekännelse vitt-
nar om, och visst kunde en och annan husbonde utnyttja sin ställning. Men
det var antagligen först när personer som korpral Roos och kapten Hoen
kunde knyta kontakter i skydd av storstadens anonymitet inom en begyn-
nande subkultur, som en mer omfattande och ömsesidig homosexualitet kunde
utvecklas. Under 1600- och 1700-talen var det tystnaden som dominerade -
både i ord och handling.

Noter

¹ Liliequist (1992) s. 20f.

² Venedig: Ruggiero (1985), Florens: Rocke (1990), Spanien och Sicilien: Monter (1990).

³ England: Trumbach (1985) och där anförd litteratur, Holland: Boon (1988) och van der Meer (1988).
För en mer generell översikt som innefattar såväl norra som södra Europa, se Greenberg (1988) kap 6
ss. 268-279 och kapitel 7.

⁴ Biskop Brynulf stadga av år 1281 om otukt mot naturen. En översikt över samtliga stadganden mot
sodomi och otukt mot naturen i de svenska synodalstatuterna finns i Inger (1961) s. 380ff.

⁵ Äldre Västgötalagen, Rättslösabalken 5 § 2. "Jag ssåg att en man drev otukt med dig." "Vem är det?"
"Du" sade han. "Jag kungör med vittnen att du kallade mig okvädingsord och styggelseord." I ett ännu
äldre lagfragment, den så kallade Hednalagen, finns också anspelningar på omanlighet och passiv
homosexualitet i samband med rättsliga stadganden om tvekamp, se Nelson (1944).

⁶ Appendix till den svenska landslagen, tryckt i Almquist (1942), s. 30.

⁷ Liliequist (1922) s. 8.

⁸ Träskman (1990).

⁹ Göta Hovrätts brottmålsutslag 16/7 1761, BIIA:67, GHA(Göta Hovrätts Arkiv).

¹⁰ Liliequist (1992), särskilt kapitel 3 och 4.

¹¹ Sundin (1992), s.318 f. Den äldre brottskategorin mökränkning där endast mannen straffades,
ersattes till exempel av det mer generella begreppet lönskaläge som beteckning på samlag mellan
ogifta personer och med straffansvar för både mannen och kvinnan. Även om parterna tog varandra
till äkta föreskrev lagen böter för "otidigt sängalag" trots att ett väntat barn på detta sätt legitimerades.

¹² Se t.ex Svea hovrätts skrivelse 12/2 1729 till Västmanlands länsstyrelse, Landskansliet DI:64
(angående borgaren i Arboga Anders Pihl), Svea hovrätts brev 23/9 1735 till Uppsala länsstyrelse,
Landskansliet DI:64 (angående drängen Johan Olofsson och pigan Maria Andersdotter), ULA
(Landsarkivet i Uppsala).

- ¹³ Rocke (1990). s. 55f. s. 61f.
- ¹⁴ Henrik Hammarbergs memorial angående kyrkopolitiken, Borgarståndets riksdagsprotokoll 1740-1741, s. 706.
- ¹⁵ Den allt intensivare uppmärksamheten kring masturbation i Sverige från 1700-talets slut har behandlats av Ekenstam (1993) s. 135ff.
- ¹⁶ Lagförslag i Karl IX:s tid s. 113 resp. s. 485. Stadgandena i Krigs och sjöartiklarna är tryckta i Schmedeman (1706) s. 818 resp. s. 947.
- ¹⁷ "Kongl. stadsfästelse", femte punkten, i 1734 års lag.
- ¹⁸ Lagkommissionens protokoll 21/11 1699, s. 160.
- ¹⁹ Kungl. Maj:ts Kyrkolag och ordning 1686, Kapitel II paragraf II, tryckt i Schmedeman (1706) s. 1000.
- ²⁰ Stockolms stads tänkebok 20/7 1629, Borgmästare och råds arkiv A:41, SSA. En avskrift av Svea Hovrätts utslag finns i Becchius-Palmcrantz juridiska samling, volym 7 s. 165, RA.
- ²¹ Åbo Hovrätts utslag 16/10 1665, Diarium för Åbo och Björneborgs län höstsessionen 1665, Åbo Hovrätt till Kungl. Maj:t, RA.
- ²² Göta hovrätts resolution 27/11 1680, EVAA: 63, GHA.
- ²³ 1684 dömdes till exempel tolvårige vallpojken Lars Larsson som "pappat" drängen Per Perssons "hemlige lem" till offentliga kroppstraff och uppenbar kyrkoplikt. Svea Hovrätts brev 22/10 1684, Kopparbergs länsstyrelse, Landskansliet DII: 11, ULA (Landsarkivet i Uppsala).
- ²⁴ Justitierevisionens utslagshandlingar 28/5 1713 nr 84, RA, angående målet mot trädgårdsmästaren Erich Persson Löfving.
- ²⁵ Korpralen Anders Roos och dragonen Jürgen Weiss dömdes att först avstraffas med gatulopp vid regementet och dömdes sedan till förvisning ur riket för att "hämma och betaga anledning till sådane synders vidare inritande", Generalkrigsrättens utslag 5/9 1715, Generalauditörens handlingar 11/10 1715 nr 51, RA.
- ²⁶ Göta Hovrätt Brottmålsutslag 23/2 1734 BIIA:38 och 22/3 BIIA:39, GHA.
- ²⁷ Svea Hovrätts brev till Kungl. Maj:t 18 april 1733, SHA (Svea Hovrätts arkiv) Bla: 106, RA
- ²⁸ Uttrycket är Silverstolpes: Silverstolpe (u.å).
- ²⁹ Kommissiorättens utslag 9/12 1719, ÅK 199, RA
- ³⁰ Nehrman-Ehrenstråle (1756) s.438.
- ³¹ Silverstolpe u.å.
- ³² Citerat i Ankarloo (1971) s.120.
- ³³ von Rosen (1988).
- ³⁴ Bray (1982) s. 18f.
- ³⁵ Thompson (1989).
- ³⁶ Boon (1988), van der Meer (1988).
- ³⁷ Bray (1982) s. 48ff.
- ³⁸ Bray (1982) s. 68ff.
- ³⁹ Miranda i Sverige och Norge, s 150.
- ⁴⁰ Hedvig Elisabeth Charlottas dagbok september 1784, s. 62f.
- ⁴¹ Hallenstierna, G. Mina kärleksäventyr.
- ⁴² Historiska Handlingar XXV:2, s. 62.
- ⁴³ Anonym handskrift i Engeströmska samlingen i KB, publicerat av Söderström (1989).
- ⁴⁴ Kommissiorättens rannsakningsprotokoll 19/11-9/12 1719, ÅK 199, RA.
- ⁴⁵ Boëthius' syndabekännelse, s.43.
- ⁴⁶ Kommissiorättens utslag 9/1 1720, ÅK 199, RA.
- ⁴⁷ Wadsbo häradsrätt 22/6 1761, GLA (Landsarkivet i Göteborg).
- ⁴⁸ Kommissiorättens rannsakningsprotokoll s. 117 f., ÅK 199, RA.
- ⁴⁹ Generalauditörens handlingar 11/10 1715, Nr 51, RA.
- ⁵⁰ Ståndsdragonregementetsrättens protokoll 18/11 1714, s.28. Generalauditörens handlingar 11/10 1715, Nr 51, RA.
- ⁵¹ Silverstolpe (1989) redogör för de kända svenska fallen. För en översikt av den europeiska traditionen: se Dekker & van de Pol (1989).
- ⁵² En man Jöns Nilsson och hans hustru Brita Joensdotter försökte till exempel få bli skilda från varandra genom att påstå att hustrun var hermafrodit och inte kunde uppfylla sin äktenskapsplikt. Renoverade domböcker för Västmanlands län vol 22, Snävringe 25/6 1673. Ärendet föranledde en utredning i konsistoriet innan en besiktning avslöjade hustrun.
- ⁵³ Liliequist (1992) kapitel 6 och Liliequist (1993) för en vidare utveckling av resonemanget..
- ⁵⁴ Se närmare diskussion i Lövkrona (1993) och Liliequist (1993).
- ⁵⁵ Resonemanget utgår från Ortner & Whitehead (1981).

ändets riksdagsprotokoll 1740-

från 1700-talets slut har

sjöartiklarna är tryckta i

kt i Schmedeman (1706) s. 1000.

A:41, SSA. En avskrift av Svea

7 s. 165, RA.

35 län höstsessionen 1665, Åbo

appat" drängen Per Perssons

a Hovrätts brev 22/10 1684,

Uppsala).

e målet mot trädgårdsmästaren

rst avstraffas med gatulopp vid

och betaga anledning till sådane

eralauditiörens handlingar 11/10

19, GHA.

ätts arkiv) Bla: 106, RA

Söderström (1989).

< 199, RA.

eralauditiörens handlingar 11/10

versikt av den europeiska

till exempel få bli skilda från

de uppfylla sin

2. Snävringe 25/6 1673. Ärendet

a hustrun.

ackling av resonemanget..

⁵⁵ Resonemanget utgår från Ortner & Whitehead (1981).

⁵⁶ För en översikt av den antropologiska forskningen om Medelhavskulturen, se Gilmore (1987), renässansens Italien: Burke (1987), Rocke (1989), antikens Rom och Athen: Cohen (1991a) och (1991b), Halperin (1990), Winkler (1990).

⁵⁷ Brandes (1981) s. 233, se också Driessen (1983) s. 129.

⁵⁸ Burke (1987) s. 97 och där anförd litteratur.

⁵⁹ Richlin (1983) s. 220 f.

⁶¹ För exempel på nämnda förlämpningar se Liliequist (1992), kap5 och kap6, samt Liliequist (1993).

⁶² Gleason (1990)

⁶³ Rocke (1989) s. 233. Bardassa var en feminin term med starkt negativ klang och syftade egentligen på prostituerade pojkar. Det framgår inte av Rockes exempel om det fanns en exklusiv term för vuxna passiva män.

⁶⁴ Blok (1981).

⁶⁵ Burke (1987) s. 96 f.

⁶⁶ För England se Ingram (1985).

⁶⁷ Driessen (1991) s. 246.

⁶⁸ Rocke (1989) s. 13 f. Rocke räknar med att mellan tolv och fjortontusen män, ynglingar och pojkar bara under loppet av 1400-talet blev föremål för myndigheternas uppmärksamhet för påstådd homosexual aktivitet i en stad vars befolkning under denna tid sällan överskred 40.000 invånare (s. 13 f.).

⁶⁹ Rocke (1989) Även myndigheterna omfattade i grunden denna könsideologi vilket framgår i rättens och olika ämbetsmäns kommentarer och i rättspraxis där passiva vuxna män utsattes för särskilt hårda och förödmjukande straff..

⁷⁰ Rocke (1989) s. 267, Cohen (1991a) s. 194f, Cohen 1991b).

⁷¹ Cohen (1991) kap 7.

⁷² Se Liliequist (1993) för en utförligare argumentation och där anförda källor.

⁷³ Bray (1982) s. 34. Bray menar att denna karaktäristik av sodomiten som är genomgående i den engelska renässanssatiren huvudsakligen var en litterär produkt utan verklighetsgrund. Trumbach däremot, hävdar att den libertinska sexualiteten utgjorde det dominerande mönstret för homosexuella relationer före 1700. Se särskilt Trumbach (1990).

⁷⁴ Justitierevisionens utslagshandlingar 28/6 1713 nr 84, RA.

⁷⁵ En uttalat essentialistisk ståndpunkt företräds av Boswell (1980) särskilt kap. 2. Se även Boswell (1982/83) för en nyansering och vidareutveckling.

⁷⁶ Halperin (1990) s. 44f. Förutom Halperin och Foucault bör nämnas McIntosh (1968), Weeks (1977), Winkler (1990).

⁷⁷ Meningarna är delade om när och i vilket sammanhang som den moderna homosexualiteten uppstod. Enligt en ståndpunkt som till exempel företräds av Trumbach och Bray, skedde detta i samband med de första subkulturerna omkring 1700. Foucault och Weeks däremot vill förlägga tidpunkten till slutet av 1800-talet och knyta detta till medikaliseringen av sexualiteten.

⁷⁸ Foucault (1980), s.57f.

⁷⁹ För en översikt av det konstruktivistiska perspektivet på antiken sexualitet, se Halperins essä "One Hundred Years of Homosexuality" och intervjun "Homosexuality: A Cultural Construct" i Halperin (1990).

⁸⁰ Gleason (1990).

⁸¹ Richlin (1993), Gleason (1990) är försiktigare i sin kritik.

⁸² Foucault (1984) s. 9.

Tryckta källor och litteratur

En komplett källförteckning kan beställas från Lambda Nordicas redaktion.